

ΕΛΕΝΗ ΣΑΒΒΑ*

«Διαπολιτισμική αγωγή κι εκπαίδευση ως μέσον ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης στο σύγχρονο σχολείο»

*«Βλέπω τις πόλεις του κόσμου και στην τύχη κάνω τον εαυτό μου πολίτη της κάθε μιας...
Βλέπω χρώματα, πολιτισμούς, πηγαίνω ανάμεσά τους και χαιρετώ όλους τους κατοίκους»(1)*

Α' Εισαγωγικά

«Την καθυστέρηση του ανθρώπου σε σχέση με τα έργα του» καταγγέλλει ο Buber, για να επισημάνει την κρίση στην οποία έχει περιπέσει ο ανθρώπινος πολιτισμός»(2). Πράγματι, ο αιώνας μας χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις, καταστροφικές επινοήσεις, αλληλοαναιρέσεις και αντιφάσεις, επικίνδυνες για την συμβίωση και επιβίωση του ανθρώπινου είδους. Ο καταϊγισμός των γνώσεων και πληροφοριών, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, η επανάσταση της βιοτεχνολογίας και της βιοπληροφορικής, η εκμηδένιση των αποστάσεων, οι πρόοδοι της ιατρικής επιστήμης, η αύξηση του μέσου όρου ζωής, οι ποικίλες ανακαλύψεις και εφευρέσεις (ρομποτική, ανθρωπομηχανική, καλωδιωμένες κοινωνίες, εικονικοί άνθρωποι, τεχνική γονιμοποίηση, τεχνική νοημοσύνη, σκεπτόμενες μηχανές) συνοδεύονται από ανεπίτρεπτες πολεμικές συρράξεις, γενοκτονίες, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φαινόμενα ασύλληπτης υποκρισίας, φτώχειας, εξαθλίωσης, εκμετάλλευσης, ρατσισμού και ξενοφοβίας, έλλειψη κοινωνικής συνοχής και σεβασμού του «άλλου», του «διαφορετικού», του «ξένου». Μέσα στο νέο αυτό κοινωνικό πλαίσιο διαταράσσονται ριζικά οι διανθρώπινες σχέσεις και επαναπροσδιορίζεται το παραδοσιακό μοντέλο ανθρωπίνης διαβίωσης.

Η εκπαίδευση φιλοδοξούσε ανέκαθεν να είναι ο βασικός μοχλός ενεργητικής και δημιουργικής συμμετοχής των πολιτών του κόσμου στο διαρκώς συγκρουόμενο, μεταβαλλόμενο και πολλές φορές ελεγχόμενο, κοινωνικοπολιτικό και οικονομικοπολιτισμικό γίνεσθαι. Σήμερα ειδικά, ο λόγος και οι δράσεις της αποτελούν το σημαντικό μονόδρομο για τη δημιουργική επίλυση των ατομικών και συλλογικών προβλημάτων, καθώς και για την εξεύρεση των ειρηνικότερων εκείνων λύσεων, που θα οδηγήσουν την ανθρωπότητα στην αλληλοκατανόηση, στην αλληλοανοχή, στην αλληλεγγύη, στην συναίνεση, στη φιλία και ισονομία, στην εποικοδομητική συνεργασία κι εμπλουτιστική συμβίωση. Αξίες όπως η αμοιβαία αναγνώριση, η ισοτιμία των διάφορων πολιτισμών και η διαφύλαξη της ιδιαιτερότητας και της πρωτοτυπίας του καθενός σε ένα καθεστώς ανεκτικότητας, είναι απαίτηση σε παγκόσμια κλίμακα(3). Η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης επιβάλλει σύγκριση των εκπαιδευτικών συστημάτων, εμπλουτιστική αλληληγνώριμία και από κοινού οικοδόμηση ενός νέου πρωτότυπου «εργαστηρίου εκπαίδευσης» για μια κοινωνία αλληλεγγύης. Από αυτήν την άποψη η παρεχόμενη αγωγή και εκπαίδευση στα σχολεία μας οφείλει να ξεπερνά τα σύνορα και να αποτελεί κυρία εστία παγκόσμιων καινοτομιών. Το σύγχρονο σχολείο συνεπώς, οφείλει να είναι

ανοιχτό όχι μόνο στους διάφορους πολιτισμούς, αλλά και σε κάθε δημιουργική αλλαγή μεθόδων, μέσων, περιεχομένων, σκοπών, στόχων και προγραμμάτων, ώστε να εκπαιδεύει και να προσανατολίζει τους αυριανούς παγκόσμιους πολίτες για επινόηση, εφεύρεση, και επιβολή νέων ειρηνικών, δημιουργικών λύσεων, σε σχέση με τα προβλήματα που μαστίζουν τον πλανήτη μας, αλλά και κάθε άτομο ξεχωριστά (4).

Κατά τον Guilford "η δημιουργική σκέψη και καινοτομία συνιστά ένα ανακυκλούμενο δυναμικό πεδίο διερεύνησης στις σύγχρονες κοινωνίες... και μάλιστα στη «γλιστερή» περιοχή αξιώσεων παγκοσμιοποίησης, με ανοιχτούς αναστοχασμούς πάνω στο ίδιο της το θεωρητικό προσανατολισμό και την ίδια της τη δράση και μάλιστα με διεκδικήσεις σχημάτων αλληλεγγύης" (5).

Επιπλέον η καλλιέργεια της δημιουργικής, κριτικής και διαλεκτικής σκέψης στα σχολεία μας συνάδει με το διαπολιτισμικό μοντέλο, εφόσον φαίνεται ότι αυτό «στηρίζει τα οράματα και τις προσδοκίες των κοινωνιών να συνυπάρχουν και να συνοικοδομήσουν την ευρύτερη οικουμενική και παγκόσμια κοινωνία...χωρίς να χάνουν την ταυτότητά τους και χωρίς να περιπέσουν σε μια ομοιομορφωτική ομάδα, που θα φέρεται και θα άγεται από σκόπιμες και συνειδητές εσωγενείς ή εξωγενείς παρεμβάσεις με τη δημιουργία υστερικών και φανατικών εξουσιών ικανών να εξαφανίσουν το ανθρώπινο είδος»(6). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση συνεπώς, σε συνδυασμό με την καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης και διδασκαλίας στα σχολεία μας, είναι αποφασιστικής σημασίας για την υλοποίηση αυτών των προσδοκιών και κατ' αυτήν την έννοια «έχουν στα χέρια τους τις τύχες της ανθρωπότητας»(ο.π.).

B. Εννοιολογικός προσδιορισμός της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης

Η Διαπολιτισμική Αγωγή ετυμολογικά σημαίνει επικοινωνία, ανταλλαγή διαφορετικών απόψεων. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ορίζεται ως «η προσπάθεια να ληφθεί υπόψη θετικά και εμπλουτιστικά από το εκπαιδευτικό σύστημα η δεδομένη γλωσσική και πολιτισμική ποικιλία των σχολικών τάξεων»(7). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τον όρο «Διαπολιτισμική Αγωγή» εννοεί μια συγκεκριμένη πρακτική σχολικής εκπαίδευσης για τα νεαρά άτομα μιας χώρας στην οποία ζουν διαφορετικές εθνότητες. Κατά το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης «η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ως εκπαιδευτικός προσανατολισμός δεν έχει χαρακτήρα αφομοιωτικό, αλλά συνιστά ένα άνοιγμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας που οφείλει να διατρέχει όλες τις βαθμίδες και τα γνωστικά αντικείμενα και βασίζεται στην αξιοποίηση των διαφορετικών εμπειριών και των ιδιαιτεροτήτων ως πηγής γνώσης και προσωπικής ανάπτυξης»(8). Κατά τον καθηγητή Αθ. Παπά «η Διαπολιτισμική εκπαίδευση μπορεί να εννοηθεί και ως η διαδικασία επικοινωνίας των πολιτισμών όπου η μείξη τους οδηγεί σε μια ισορροπία κατανόησης και εξανθρωπισμού»(9). Γενικά η Διαπολιτισμική Παιδεία είναι μία νέα οικουμενική ιδέα που αποσκοπεί στην ισότιμη αναγνώριση ,τον αμοιβαίο σεβασμό, την αλληλεπίδραση, την αλληλοκατανόηση και την αποδοχή της πολιτιστικής ταυτότητας και της εθνικής γλώσσας διαφορετικών κοινοτήτων, που επικοινωνούν και συμβιώνουν στον ίδιο χώρο. Σύμφωνα με τη διαπολιτισμική ιδέα οι νέοι πρέπει να

διαπαιδαγωγούνται με ηθικές αξίες και υψηλά ιδανικά, ώστε να διακρίνονται για τον ανθρωπισμό τους και όχι για την ιδιοτέλεια και την αυτοπροβολή τους (10).

Εξάλλου, η διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση διαπραγματεύονται δημιουργικά τη "διαφορά," σε όλες της τις διαστάσεις (σωματική-ψυχική-φυλετική, γλωσσική, θρησκευτική, εθνική, κοινωνική, οικονομική, κ.ά.) με στόχο την εξεύρεση της ομοιότητας μέσα στη διαφορά και της διαφοράς μέσα στην ομοιότητα, την ισονομία, την αλληλοκατανόηση, την αλληλοαποδοχή, την αλληλεπίδραση και την αμοιβαία αλληλέγγυα συνεργασία. Ως εκ τούτου με αφετηρία την διαφορετικότητα, την πολυπολιτισμικότητα και την πολυγλωσσία των σύγχρονων κοινωνιών και με πυξίδα το σεβασμό στη διαφορά και την ισότιμη αντιμετώπιση γλωσσών και πολιτισμών, οδεύει προς την ειρηνική και δημιουργική συμβίωση.

Γ. Εννοιολογική οριοθέτηση της δημιουργικότητας

Η δημιουργικότητα θεωρείται ως «πολυλογικό και πολυμορφικό» φαινόμενο και έχει περιγραφεί με πολλούς τρόπους από τους διάφορους επιστήμονες. Έχει οριοθετηθεί ως σφαιρική πράξη (a whole act: Hallman , 1967), ως σύμπλεγμα (complex: Albert και Runcio, 1989), ως σύνδρομο (syndrome: Mac Kinnon, 1962, Mumford και Gustafson, 1988), αλλά και ως «οικολογικό σύστημα», πολυεπίπεδο και πολυπαραγοντικό (ecological approach: Ruccio, Isaksen, Treffinger & Murdock, 1994)(11). Εξάλλου η δημιουργική σκέψη προσδιορίζεται ως μια ιδέα ή ένα προϊόν πρωτότυπο, χρήσιμο και εμφυτευμένο με αμφίδρομη σχέση σε ένα πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον(12). Κατά την Ξανθάκου, «στην αρχιτεκτονική του συστήματος» της δημιουργικότητας συμβάλλουν καθοριστικά οι παρακάτω, αλληλεπιδρώντες χρονικά παράγοντες: **1. Το κατάλληλο περιβάλλον** (οικογένεια, σχολείο, κοινωνικός περίγυρος, μέσα μαζικής ενημέρωσης), που διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της δημιουργικής σκέψης-συμπεριφοράς και συνακόλουθα στη διατήρηση αυτών των ικανοτήτων μέσα στο χρόνο. **2. Η συστηματική καλλιέργεια όλων των νοητικών λειτουργιών**, που δίνει έμφαση στη συγκλίνουσα κριτικά και αποκλίνουσα δημιουργικά σκέψη, στην ενεργητική απομνημόνευση, στην ανάπτυξη μνημονικών τεχνικών, στην ικανότητα μεταμνήμης, στην καλλιέργεια ενεργητικού συστήματος πληροφόρησης-αντίληψης, καθώς και στις μεταγνωστικές ικανότητες. **3. Η καλλιέργεια γνωρισμάτων μιας δημιουργικής προσωπικότητας**, όπως είναι η θετική αυτοεκτίμηση ,η ανοχή στη ματαίωση, στην αβεβαιότητα, στο πολύπλοκο, στο ασύμμετρο, στο αντιφατικό, στο ατελές, καθώς και η επιμονή, τα εσωτερικά κίνητρα, το άνοιγμα στην εμπειρία και η ευαισθησία απέναντι στα προβλήματα του περιβάλλοντος. **4. Οι ανοιχτές διαδικασίες (open-ended tasks)**, με δραστηριότητες που προσφέρουν χρόνο για την πρόσληψη των προβλημάτων, την επώαση των ιδεών, την ενεργητική ανακάλυψη και αξιολόγηση των λύσεων-απαντήσεων, καθώς και την εξέταση της εγκυρότητας του ευρήματος με βάση τα κριτήρια της χρησιμότητας, καταλληλότητας, αποτελεσματικότητας. **5. Η ανάπτυξη νέων μεθόδων διδασκαλίας** ,που εντάσσουν νέες δημιουργικές τεχνικές παραγωγής ιδεών στον κορμό των γνωστικών αντικειμένων. **6. Η παραγωγή ποικίλων προϊόντων γνώσης που θα δίνουν έμφαση στη**

διαφορετικότητα των παιδιών(13).

Δ΄. Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις

Είναι αυτονόητη η αλληλένδετη σχέση δημιουργικότητας και διαπολιτισμικής αγωγής στο σύγχρονο σχολείο, το οποίο απαιτεί, καθημερινές, δημιουργικές μορφές παιδαγωγικών και διδακτικών προσεγγίσεων, προς αυτήν την κατεύθυνση.

α. σχολικό περιβάλλον

Πρωταρχικά ανοίγουμε τα παιδιά προς τα πολιτιστικά και ιδιαίτερα στοιχεία του συνόλου της τάξης τους: Προς το αφρικανάκι, βελγάκι, φιλανδάκι, τσιγγανάκι, βορειοηπειρωτάκι, αμερικανάκι, αλβανάκι, ελληνοποντιάκι, ανάπηρο, ιδρυματικό και γενικότερα σε κάθε « διαφορετικό» παιδί-μαθητή. Το σχολείο οφείλει επιτακτικά να δεχθεί το κάθε παιδί όπως είναι και να του δώσει τις ευκαιρίες να αναπτύξει τις δυνατότητες και ικανότητες του, καθώς και την προσωπικότητά του με βάση τις σωματικές, ψυχοσυναισθηματικές και κοινωνικοπολιτισμικές, ιδιαιτερότητες του αλλά και με βάση το μορφωτικό κεφάλαιο που κατέχει και μεταφέρει. Όσο αφορά την καλλιέργεια και άσκηση της δημιουργικότητας, υπογραμμίζεται από τους ειδικούς επιστήμονες «η ανάγκη να ανοιχθεί πρώιμα στο παιδί η πολύχρωμη εκδοχή του κόσμου και να του επιτραπεί η δράση πάνω στα πολιτισμικά αγαθά». Με αυτόν τον τρόπο αυξάνονται οι πιθανότητες κάθε μαθητή να αναγνωρίσει και να ανακαλύψει το ή τα ταλέντα του(14).

Συμπληρώνεται επίσης ο χώρος ανάμεσα στο σχολείο και στην οικογένεια με εποικοδομητικές, δημιουργικές παρεμβάσεις. Λαμβάνεται υπόψη οτιδήποτε είναι σπουδαίο σε επίπεδο κοινωνικό, οικογενειακό, επαγγελματικό, γενετικό, όπως οι «ευαίσθητες ζώνες» στο προσωπικό επίπεδο που βρίσκεται σε σχέση με τους άλλους, για παράδειγμα η θέση της γυναίκας στην κοινωνία, η φυλετική ισότητα και άλλα σχετικά. Στην Ισπανία, σε μια περιοχή με υψηλό ποσοστό τσιγγάνων, το σχολείο της κοινότητας προσφέρει δωρεάν μαθήματα αγωγής υγείας, αριθμητικής και ανάγνωσης-γραφής σε μητέρες τσιγγανόπαιδων, όση ώρα αυτές οι μητέρες πλένουν δωρεάν τα ασιρόρουχά τους σε πλυντήρια του σχολείου(15).

Στο σύγχρονο σχολικό περιβάλλον κάθε μαθητής καλείται να διαχειριστεί με τη δική του «παιδική, φρέσκια, ευέλικτη πρωτότυπη ματιά» το δικό του χωροχρόνο και τις αλλαγές του, ενώ καλείται ταυτόχρονα να επιλύει προβλήματα μέσα από νέους δρόμους δημιουργικής συνύπαρξης και συνεργασίας. Είναι γνωστό πόσο σημαντική είναι η ανακάλυψη, η διαμόρφωση και η έκφραση στοιχείων της προσωπικότητας κάθε μαθητή μέσω του παιχνιδιού, του παιδικού ιχνογραφήματος, των πραγματικών ή φανταστικών σεναρίων-προβλημάτων, των δημιουργικών συζητήσεων, των ποικίλων πολυπολιτισμικών παραμυθιών, μύθων, ψυχοκινητικών δρώμενων, μουσικών, χορών. Χαρακτηριστική είναι επίσης η συστηματική καλλιέργεια της ευαισθησίας των παιδιών προς τα προβλήματα του περιβάλλοντος τους, η άσκησή στην παρατήρηση τους, καθώς και η ενθάρρυνση επίλυσή τους, πέρα από συνηθισμένες συμπεριφορές με ποικιλία, πρωτοτυπία και ευλυγισία σκέψης, ικανότητα σύνθεσης, επεξεργασίας και μετασχηματισμών. Εξάλλου η διαπολιτισμικότητα και η δημιουργικότητα είναι προϊόντα αλληλοαμφίδρομης σχέσης ανάμεσα στο

άτομο και το περιβάλλον του.

β. Ρόλοι του εκπαιδευτικού

Ο εκπαιδευτικός στη διαπολιτισμική προσέγγιση βρίσκεται σε «έκτακτη ανάγκη», γιατί εμπλέκεται σε καταστάσεις που ζητούν άμεση αντίληψη και γρήγορες λύσεις. Η συλλογική, βιωματική, εργασία καθώς και η δημιουργική συνεργασία του με όλο το προσωπικό του σχολείου κρίνονται τελείως απαραίτητες. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι θέμα όλου του σχολείου και μόνο έτσι μπορεί να αντιμετωπιστεί, γι αυτό και ο εκπαιδευτικός εργάζεται από κοινού με τους συναδέλφους του, τους μαθητές/τριες όλου του σχολείου, τους γονείς και κάθε παράγοντα που θα τον βοηθήσει αποτελεσματικά. Καθημερινά ασκεί τον εαυτό του και τους μαθητές του στην κινητικότητα της πολιτισμικής όσμωσης και στην απαραίτητη αέναη ανταλλαγή ιδεών και πρακτικών που προϋποθέτουν ελευθερία, φαντασία, νεωτερισμό, πρωτοβουλία, συστηματική αυτοκριτική και εφαρμόσιμες πρακτικές δημιουργικής αλληλοανοχής, αλληλεξάρτησης και αλληλοεκτίμησης.

Ειδικότερα οι εκπαιδευτικοί που εμπλέκονται στην διαπολιτισμική εκπαίδευση και δημιουργική διδασκαλία χρειάζονται ενημερωτικά και επιμορφωτικά προγράμματα για τον τρόπο δημιουργικής παιδαγωγικής προσέγγισης και διδασκαλίας τους, τόσο κατά την αρχική, όσο και κατά την συνεχιζόμενη εκπαίδευσή τους. Κυρίως να γνωρίζουν τις βασικές αρχές και να διαθέτουν τα μέσα για την επιτυχή εφαρμογή τους. Επιπλέον να επανελέγχουν τα προσωπικά μοντέλα συμπεριφοράς τους, καθώς και τις συνειδητές και ασυνειδητές στάσεις τους, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις τους. Γι' αυτό κάθε εκπαιδευτικός οφείλει να αποκτήσει γνώσεις και να καλλιεργήσει ευαισθησίες, όπως και δημιουργικές, διαμεσολαβητικές στρατηγικές, σχετικές με τη συμβίωση και τη σύμπραξη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Ο ευαισθητοποιημένος αυτός συνδημιουργός δάσκαλος-εμπυχωτής θα επιτρέψει στους άλλους να είναι διαφορετικοί, θα γνωρίζει να ανέχεται όλους τους μαθητές του, να συνυπάρχει εμπνευστικά, ενισχυτικά, καθώς και να συμπάσχει μαζί τους.

Οι εκπαιδευτικοί αυτοί κατανοούν περισσότερο από κάθε άλλον ότι η γνήσια διαπολιτισμικότητα προωθείται μόνο από δημιουργικούς ανθρώπους που ενστερνίζονται τον Συνάνθρωπο και την Αλήθεια, ως «ένα εξελισσόμενο σύστημα μέσα σε ένα δυναμικό περιβάλλον»(16). Σημαντική είναι επίσης η διαπίστωση ότι όλες οι μεγάλες προσωπικότητες, όπως ο Λεονάρντο Ντα Βίντζι, ο Μότσαρτ, ο Αϊστάιν κ. ά., υπήρξαν «ιδιαίτερα» άτομα και προετοιμάζονταν από πολύ μικρά παιδιά σε μια σχολική τάξη, στις σχέσεις και στο παιχνίδι με τους συνομηλίκους και τους δασκάλους τους, στις επαφές με τη φύση, καθώς και το ευρύτερο τοπικό περιβάλλον, «γονιμοποιώντας» δημιουργικά τη φαντασία τους, όπως αναφέρει ο Beckett(17).

Επομένως, στο δημιουργικό-διαπολιτισμικό μοντέλο αγωγής κυρίαρχη είναι η καινοτομική παιδαγωγική και διδακτική δράση, καθώς και η δημιουργική αξιοποίηση της διαφοράς των « διαφορετικών» μαθητών από κάθε εκπαιδευτικό. Εξάλλου κατά τον Charlot "να είσαι εκπαιδευτικός σημαίνει να χειρίζεσαι την ανομοιομορφία», δηλαδή την «αταξία» της δημιουργικότητας(18). Ο εκπαιδευτικός αυτός, βέβαια, δεν ασκεί εξουσία, αλλά είναι αποφασιστικός, ανεξάρτητος, ανοιχτός στην εμπειρία,

πειραματίζεται, «παίζει» και επιμένει με υπομονή κι επιμονή κατά την ανακάλυψη της γνώσης, συνυπάρχει και συνδημιουργεί «με φαντασία και όραμα» για και με τους μαθητές του, το σχολείο και όλη την τοπική κοινότητα. Εξάλλου «η νοητική ευχέρεια και ευελιξία, η διαδικασία επώασης των ιδεών, η αντιφατικότητα της σκέψης, η ανοχή στην ματαίωση και την αβεβαιότητα, η παιχνιδιάρικη διάθεση και το χιούμορ, βασικά συστατικά της δημιουργικής προσωπικότητας,»(19), παρουσιάζεται να κατέχονται και να καλλιεργούνται από τους ευαισθητοποιημένους εκπαιδευτικούς στο σύγχρονο σχολείο.

γ. Σχολική πράξη

Η διαπολιτισμική αγωγή συνεπώς, είναι μια παιδαγωγική για όλα τα παιδιά του σχολείου και όχι μόνο μια παιδαγωγική της «μειονότητας ή πλειονότητας» του σχολείου. Το σύγχρονο σχολείο συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο ότι η διαχείριση του διαφορετικού ή της εξαίρεσης στην εκπαίδευση δεν αφορά μόνο τις αλλοδαπές ομάδες του μαθητικού μας πληθυσμού, αλλά και όλους τους μαθητές μας, με την κάθε φυσική ή επίκτητη διαφορετικότητα τους. Αυτό το καινοτομικό χαρακτηριστικό της διαπολιτισμικής θεωρίας τονίζεται από όλους τους σχετικούς ερευνητές και επιστήμονες. Οι Hohmann και Reich τονίζουν ότι η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί μια διάσταση της γενικότερα παρεχόμενης από το σχολείο παιδείας, με κύριο στόχο της την αφύπνιση και την καλλιέργεια της συνείδησης και του αναστοχασμού των παιδιών και των νέων μας για την κοινωνική πολυμορφία που εμπειρικά βιώνουν(20). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο «διαντιδραστικός χαρακτήρας της Διαπολιτισμικής Αγωγής τη διαχωρίζει από τον πολυκεντρισμό των άλλων προγραμμάτων εκπαίδευσης μεταναστών και μειονοτήτων, που μπορούν να οδηγήσουν σε ένα μωσαϊκό πολιτισμών και, όπως συνηθίζεται να λέγεται, σε ένα πολιτισμό Φρανκενστάιν»(21).

Η ανομοιογένεια των σχολικών τάξεων είναι πλέον δεδομένη ανεξάρτητα από την γλωσσική ή πολιτιστική προέλευση των μαθητών. Συνεπώς πρωταρχικό καθήκον του σύγχρονου σχολείου είναι η κάλυψη των βασικών αναγκών όλων των μαθητών του, καθώς και η ενίσχυση της αυτογνωσίας και της αυτοπεποίθησης τους. Ο ευαισθητοποιημένος εκπαιδευτικός δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην ανάπτυξη του αυτοσυναισθήματος των μαθητών του, καθώς και στην δημιουργία συνθηκών επιτυχίας για όλα τα παιδιά της τάξης του(22). Εξάλλου η αντισταθμιστική αγωγή είναι πάντοτε χρήσιμη για απλή ή διαπολιτισμική τάξη. Επιπλέον ο διαφορετικός ή μειονοτικός μαθητής είναι συχνά θύμα στερεοτυπικών αντιλήψεων και αισθάνεται ευάλωτος μέσα στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο υποχρεούται να τον στηρίξει και να τον αναδείξει ουσιαστικά. Ως εκ τούτου η αξιολόγηση της επίδοσης αυτών των μαθητών χρειάζεται περισσή ευαισθησία και απαλλαγή από κάθε ίχνος προκατάληψης, μεροληψίας ή δραματοποίησης. Χρειάζεται να θέτουμε ξεχωριστούς στόχους για τον καθένα σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ικανότητες και προσπάθειές του και η βαθμολογία να απέχει από κάθε είδος ανταγωνισμού ή επιβολής.

Το βασικό είναι να επιτρέψουμε στα παιδιά να αυτενεργήσουν, να πειραματιστούν, να εκφραστούν, να μάθουν με την καρδιά τους και με την παραγωγική φαντασία τους, καλλιεργώντας μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους σχέσεις δημιουργικής πνοής. Με αυτόν τον τρόπο θα

μπορούν εξελικτικά να μετασχηματίζουν, τις αποφάσεις, τις επιλογές, τις δράσεις τους, με τελικό στόχο τον αυτοέλεγχο και τον έλεγχο των συνθηκών στην πορεία προς την μάθηση και την αυτονομία. Εξάλλου η διαδικασία της δημιουργικής σκέψης αναδύεται μέσα από τα καυτά προβλήματα της ζωής(23).

δ. Σχολικό πρόγραμμα

Το αναλυτικό πρόγραμμα, τα σχολικά εγχειρίδια, οι μέθοδοι διδασκαλίας και το παιδαγωγικό υλικό οφείλουν επίσης να προσανατολιστούν προς τη διαπολιτισμική δημιουργική προσέγγιση απαλείφοντας από αυτά κάθε ίχνος προκατάληψης, ρατσισμού και ξενοφοβίας. Όπως πολύ εύστοχα παρατήρησε ο Bernstein, αν το σχολείο δε σεβαστεί την κουλτούρα του κάθε παιδιού, πώς θα σεβαστεί το παιδί την κουλτούρα του σχολείου.

Ως εκ τούτου «τα αναλυτικά προγράμματα, το διδακτικό υλικό, οι παιδαγωγικές δραστηριότητες πρέπει να παρέχουν μια σαφή, αντικειμενική εικόνα της συμβολής όλων των πολιτισμών που συγκροτούν μια κοινωνία και επίσης μια εικόνα του παγκόσμιου πολιτισμού, χωρίς να υποτιμάται η ιδιαίτερη συμβολή κανενός»(24). Κυρίως πρέπει «να ενσωματώνει μια ποικιλία πολιτισμικών παραδόσεων με τέτοιο τρόπο, που οι βασικοί εκπαιδευτικοί σκοποί και στόχοι να μπορούν να επιτευχθούν, όπως οι ίδιοι έχουν διαμορφωθεί, όσον αφορά την πολυπολιτισμική μας κοινωνία»(25).

Επίσης η καλλιέργεια της δημιουργικής-κριτικής αποκλίνουσας σκέψης, η ικανότητα να λύνουμε καθημερινά προβλήματα, η ενθάρρυνση των νεωτερισμών στη σκέψη και τη δράση, καθώς και η ικανότητα λήψης αποφάσεων, σημαντικών για την πρόοδο της ανθρωπότητας, επιβάλλεται να αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο στη συγκρότηση των αναλυτικών προγραμμάτων. Ιδιαίτερα χρήσιμες κρίνονται οι εκπαιδευτικές καινοτομίες, που καλλιεργούν όλες τις μορφές σκέψης, επικοινωνίας και κοινωνικοποίησης.

Όσον αφορά τα σχολικά μαθήματα, η αναγνώριση και η καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού προέλευσης των «ξένων» μαθητών είναι ουσιαστικής σημασίας τόσο για τη βελτίωση των μορφωτικών ευκαιριών τους, όσο και για τη διαμόρφωση της προσωπικής τους ταυτότητας και τη γενικότερη ψυχοσυναισθηματική τους ισορροπία. «Κατά τη διαπολιτισμική αντίληψη, το μάθημα της μητρικής γλώσσας θα πρέπει να προσφέρεται σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία παράλληλα με την κυρίαρχη γλώσσα και να σχεδιάζεται έτσι ώστε να δίνει τη δυνατότητα εμπάθουσας στα πολυπολιτισμικά στοιχεία και τη σημασία της ιδιαιτερότητας»(26). Όλα τα μαθήματα, αλλά ιδιαίτερα η γεωγραφία, η αγωγή του πολίτη, τα θρησκευτικά, η κοινωνιολογία, τα αγγλικά, ως ξένη γλώσσα, και κυρίως η ιστορία, η λογοτεχνία και τα μαθήματα αισθητικής και φυσικής αγωγής προσφέρονται για την ανάπτυξη και καλλιέργεια αισθημάτων αλληλεγγύης, συμπάθειας και αντιεθνικιστικής-αντιρατσιστικής αλληλοεκτίμησης μεταξύ των ατόμων και των ομάδων(27).

Επίσης το ολοήμερο πρόγραμμα στα σχολεία μας με την ιδιαιτερότητα, την πολυπλοκότητα, την ευελιξία, τον νεωτερισμό και την ελευθερία που το διακρίνουν, προσφέρεται κατ' εξοχήν για την προσέγγιση των σκοπών και στόχων τόσο της δημιουργικής σκέψης, όσο και της διαπολιτισμικής αγωγής.

ε. μέθοδοι διδασκαλίας

Πολύ θα βοηθήσουν προς τη δημιουργική διαπολιτισμική προσέγγιση η βιωματική-κριτική-επικοινωνιακή μέθοδος διδασκαλίας, τα σχέδια εργασίας (projects), η μέθοδος «ιδεοθύελλας», το «δημιουργικής επίλυσης πρόβλημα», τα παιχνίδια δραματοποίησης, η υπόδυση ρόλων, τα θεατρικά έργα και οι εορταστικές εκδηλώσεις όπου θα οδηγούμε τα παιδιά σε μια βαθιά, δημιουργική αλληλογνωριμία, αλληλοκατανόηση και αλληλοαποδοχή, καθώς και σε θετική στάση ζωής, σύμφωνα με τις αρχές της σύγχρονης διαπολιτισμικής αγωγής. Επίσης η διαθεματική-διεπιστημονική προσέγγιση στο πλαίσιο πολλών μαθημάτων, αλλά και όλων των καινοτόμων σχολικών δράσεων, είναι η κατ' εξοχήν προνομιακή δημιουργική μέθοδος για να επινοηθούν, ανακαλυφθούν και πραγματοποιηθούν ιδέες και δράσεις με διορατικότητα, επινοήση και μάλιστα σε μια συνεχώς διευρυνόμενη ομάδα, διαφορετικής προέλευσης και κατάστασης μαθητών, ανθρώπων, σχέσεων και δραστηριοτήτων. Το ίδιο βοηθούν η εφαρμογή προγραμμάτων και δραστηριοτήτων καλλιτεχνικών και ψυχοκινητικών σε σχέση με τη γειτονιά και το σχολείο. Στόχος είναι η αλληλεπίδραση μαθητών διαφορετικής πολιτιστικής αφετηρίας μέσα στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής, αντιρατσιστικής παιδαγωγικής και κυρίως μέσα στο χώρο που τα παιδιά αυτά συμβιώνουν. Βέβαια, χρειάζεται προσοχή στις επιφανειακές, φολκλορικές σχολικές εκδηλώσεις, που τονίζουν συνήθως τις υπάρχουσες στερεοτυπικές εικόνες του διαφορετικού. Αντίθετα η ουσιαστική, βιωματική επικοινωνία-διδασκαλία μέσα από ένα γνήσιο «δούναι και λαβείν» και μέσα από καθημερινές διαπροσωπικές σχέσεις, ευνοούν και εγκαθιδρύουν τη νέα διαπολιτισμική πραγματικότητα (28).

Ιδιαίτερη σημασία οφείλουμε να επιδείξουμε στην ενεργό συμμετοχή και δράση όλων των μαθητών στη διδακτική διαδικασία προτείνοντας ποικίλους τρόπους διοχέτευσης της παιδικής δημιουργικότητας, που θα συνδέονται με προβλήματα και χαρακτηριστικά της εποχής μας, όπου «το μη προβλέψιμο, το ασύνηθες, και το ρευστό προκαταβάλλουν τις ποιότητες οι οποίες απαιτούνται για το άμεσο μέλλον»(29). Η χειρωνακτική-χειροτεχνική εργασία είναι καθοριστική εδώ και ο λόγος, προφορικός ή γραπτός, παύει να είναι η μοναδική οδός επικοινωνίας. Επομένως η άγνοια της επίσημης γλώσσας του σχολείου δεν οδηγεί υποχρεωτικά σε αδυναμία επικοινωνίας, ούτε σε απομόνωση ή σχολική αποτυχία (30). Επίσης η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία βοηθάει να αποφεύγεται η ομαδοποίηση των μαθητών βάσει στερεότυπων και επιτρέπει την εκδήλωση υποβόσκουσων αντιθέσεων και εντάσεων ανάμεσα στα παιδιά, την εκτόνωσή τους και την επιτυχή κοινωνική ένταξή τους (31). «Από την άποψη αυτή, μεγάλη βοήθεια προσφέρουν τα ειδικά μαθήματα με τη χρησιμοποίηση διαφόρων μεθοδολογιών για την ανάπτυξη στους μαθητές των ικανοτήτων να λύνουν τις διενεκτικές καταστάσεις (creative conflict resolution), οι οποίες συμβάλλουν στη διάκριση των θετικών στοιχείων των άλλων εθνικών ομάδων και στη διαμόρφωση θετικής στάσης και συμπεριφοράς απέναντί τους»(32).

στ. Γονείς και άλλοι διαμεσολαβητές

Η δημιουργική εμπλοκή των γονέων στη ζωή του σχολείου θεωρείται επίσης πολύ αποτελεσματική, τόσο για τη διάχυση της γνώσης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εμπλεκόμενων φορέων, όσο και

για την προαγωγή της δια βίου εκπαίδευσης. Στο Βέλγιο γίνεται μια επένδυση για τα νηπιαγωγεία. Νεαρές, άνεργες μητέρες των παιδιών των μεταναστών εκπαιδεύονται σε ένα ειδικό πρόγραμμα δύο (2) ετών με την υποχρέωση να εργαστούν ως βοηθοί νηπιαγωγείου για 10 χρόνια. Έτσι λύνεται θετικά το πρόβλημα της εξεύρεσης ευαίσθητοποιημένων ανθρώπων, με γνώσεις των γλωσσών προέλευσης και παραμονής, που θα εργαστούν σε σχολεία διαπολιτισμικής αγωγής (33).

Οι διαμεσολαβητές (34) τέλος, κυρίως προικισμένα άτομα προερχόμενα από το χώρο των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων του σχολείου, με επαρκή γνώση των διαφορετικών πολιτισμικών αποχρώσεων, έχουν σημαντικό ρόλο να παίξουν σε κάθε προσπάθεια γνωριμίας, επικοινωνίας, και κοινωνικοποίησης μαθητών, γονέων και λοιπών εκπαιδευτικών-κοινωνικών λειτουργών. Θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμοι για την εποικοδομητική λύση τυχόν αντιστάσεων, φόβων, παρεξηγήσεων, αλλά και για την διευθέτηση διαφορών, στερεοτύπων, προκαταλήψεων ή ρατσιστικών συμπεριφορών, που τυχόν θα εκδηλωθούν ανάμεσα στις διάφορες «ξένες» ομάδες. Επίσης μπορούν να διευκολύνουν αποφασιστικά κάθε ενέργεια βαθύτερης αλληλεπίδρασης, καθώς και κάθε νέα δημιουργία ανθρώπινης έκφρασης και βίωσης. Συνεπώς, εξισορροπούν δημιουργικά την πολυπλοκότητα και αντιφατικότητα των καθημερινών προβλημάτων, που αναφέρονται στο σεβασμό, στην αναγνώριση και στη διαχείριση της διαφορετικότητας. Εξάλλου «το διαπολιτισμικό μοντέλο, διαπερνά τους πολιτισμούς και μέσα από την ειρηνική αυτή αισθησιοποίηση των αξιακών και πολιτισμικών του στοιχείων, καταλήγει σε μια αλληλοαποδοχή, μέσα σε πνεύμα αλληλεξάρτησης και συναντίληψης για την αυτοπραγμάτωση ατόμων και λαών»(35).

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η βασική επιταγή των καιρών μας είναι η δημιουργική, διαπολιτισμική σχολική φοίτηση. Δε ομιλούμε πλέον για εκπαίδευση των μεταναστών, των παλιννοστούντων, των αλλοδαπών, των τσιγγάνων, των ατόμων, ακόμη, με ειδικές ανάγκες, αλλά **για μια εκπαίδευση από όλους, με όλους και για όλους** που στοχεύει στην αλληλοκατανόηση και κυρίως στην από κοινού ειρηνική και δημιουργική συμβίωση, επιβίωση και αυτοπραγμάτωση. Συνεπώς χρειαζόμαστε μια **εκπαίδευση ποιότητας, γεμάτη από χαρά, φαντασία, ελευθερία, ευαισθησία και πρωτοτυπία** για όλα τα παιδιά του πλανήτη μας. Κι αυτό για να μπορέσουμε να προσδοκούμε, σύμφωνα με τον ποιητή, «να φτιάξουμε έναν κόσμο που τίποτε δεν θα του λείπει»...

*«...Ας δώσουμε -λοιπόν- τον κόσμο στα παιδιά έστω και για μια μέρα
ας τον δώσουμε να παίξουν σαν ένα πολύχρωμο μπαλόνι
να παίξουν τραγουδώντας ανάμεσα στ' αστέρια
ας δώσουμε τον κόσμο στα παιδιά
σαν ένα τεράστιο μήλο, σαν ψίχα ολόζεστου ψωμιού
να χορτάσουν μια μέρα τουλάχιστον,
ας δώσουμε τον κόσμο στα παιδιά
να μάθει έστω και για μια μέρα ο κόσμος τη φιλία
τα παιδιά θα πάρουν απ' τα χέρια μας τον κόσμο
θα φυτέψουν αθάνατα δέντρα» (36)*

δημιουργικής αγάπης για το συνάνθρωπο.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

1. Ουόλτ Ουίτμαν, *Ανθολόγιο Γ και Δ τάξεων Δημοτικού, ΥΠΕΠΘ, Π.Ι., ΟΕΔΒ,* (υπό δημοσίευση)
2. Ξανθάκου Γ., 1998, «στους ρυθμούς της δημιουργικής σκέψης και συμπεριφοράς» *ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ*, τ. 11, σ.353.
3. Παπαχρήστου Κ., «παιδική λογοτεχνία και διαπολιτισμική αγωγή», στο *Η ΛΕΣΧΗ ΤΩΝ ΕΚΠ/ΚΩΝ*, τ.28, 2002, Αθήνα, Πατάκης, σ.30-32.
4. Μπερερής Π., *Για μια διαπολιτισμική εκπαίδευση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία*, εκδ. *arigoshora*, Αθήνα, 2001, σ.13.
5. Ξανθάκου Γ. -Καϊλα Μ., *το δημιουργικής επίλυσης πρόβλημα*, εκδ. *Ατραπός*, 2002, σ. 12.
6. Παπός Αθ., *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική*, 1998, Αθήνα, σ.297.
7. *Το Πολύχρωμο σχολείο. Bernard van Leer Foundatio. Μια εμπειρία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη. Σχεδία, κέντρο παιδαγωγικής και καλλιτεχνικής επιμόρφωσης*, εκδ. *νήσος*, 1996, σ.11.
8. *Ι.Π.Ο.Δ.Ε., Στόχοι και Τομείς Δράσης*, 2004, Αθήνα, σ.61.
9. Παπός Αθ., 1998, Αθήνα, σ.293.
10. Κοτσώνης Π., *Σχ.Συμβ., γραπτές οδηγίες προς εκπαιδευτικούς αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών*, Αθήνα, 1995.
11. Ξανθάκου Γ. -Καϊλα Μ., Αθήνα, 2002, σ.90.
12. Csikszentmihaly, M., -Wolf R., *New Conceptions and research approaches to creativity. International Handbook of giftedness and talent. Pergamon, Amsterdam-New York-Tokyo*, 2000, σ.82.
13. Ξανθάκου Γ., *Η δημιουργικότητα στο σχολείο*, *Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα 1998, σ.132.
14. Ξανθάκου Γ., - Καϊλα Μ., 2002, σ.72
15. Σάββα Ελ., «ο απόηχος ενός ευρωπαϊκού συνεδρίου για την εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων», *περιοδικό ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ*, τ. 12, 1996, σ.411.
16. Wallace, D.-Gruber H., *Creative people at work, twelve cognitive case studies. New York 1989, Oxford University Press*
17. Ξανθάκου Γ. -Καϊλα Μ., Αθήνα, 2002, σ.13-14 .
18. Ξανθάκου Γ., 1998, σ. 54.
19. Ξανθάκου Γ., -Καϊλα Μ., 2002, σ.65.
20. Hohmann, M.-Reich, H., *ein Europa Fuer Mehrheiten und Minderheiten. Diskussionen um Interkulturelle Erziehung*, Muenster, Waxmann, 1989, σ. 106-118.
21. Galli M., "Per un educazione all'alterit`a", in Poletti F., *L'educazione interculturale*, Firenze, 1992, σ.41.
22. *Ο Πυγμαλίων στην τάξη-η αυτοεκπληρούμενη προφητεία (Rosenthal-Jacobson)*
23. Ξανθάκου Γ., -Καϊλα Μ., 2002, σ.15 .
24. Παπός Αθ., 1998, Αθήνα, σ.175-176.
25. Παπός Αθ., 1998, σ.293.
26. Κανακίδου Ε.- Παπαγιάννη Β., *Διαπολιτισμική Αγωγή*, *Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα 1997 σ.63.
27. το ίδιο σ. 64-71.
28. *Το πολύχρωμο σχολείο*, 1996, σελ.33-63.

29.Ξανθάκου Γ., -Καΐλα Μ.,2002, σ.21.

30. Το πολύχρωμο σχλείο,1996, σ.27.

31.Το ίδιο, σ.28.

32.Παπάς Αθ., 1998, Αθήνα, σ. 301-302.

33.Σάββα Ελ., «εκπαιδευτικοί και διαπολιτισμική αγωγή , περιοδικό ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ, Δεκέμβριος 1996, σ.10.

34. Μάρκου Γ., Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης , ΚΕΔΑ ,Αθήνα, 1999 σ.ν-9

35.Παπάς Αθ.,1998, σ.296.

36.Ναζίμ Χικμέτ, ανθολόγιο Γ & Δ τάξεων Δημοτικού, σ.45, υπό δημοσίευση.

*Η **Ελένη Σάββα** είναι Σχολική Σύμβουλος Π.Ε., Πρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Σχολικών Συμβούλων Π.Ε. και Δ.Ε., παιδαγωγός, πολιτική επιστήμονας και ερευνήτρια, με μεταπτυχιακές σπουδές στην παιδαγωγική και διδακτική έρευνα, καθώς και στις ευρωπαϊκές σπουδές και την έρευνα δράση σε πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού.